

Språkvårdsspalten

Vbl-30/11-69

1

Från en läsare i Sverige kommer följande fråga: »Hur kommer det sig att de s. k. supradentala ljuden *rs*, *rd*, *rn*, *rt* förekommer i rikssvenskan, men nästan helt saknas i finlandssvenskan, men också kan förekomma i vissa österbottniska dialekter?» — De ljud som frågaren syftar på är ett slags »tjockare» slag av *s*, *d*, *n* och *t*. De framträder mycket tydligt i rikssvenskt — men också sydösterbottniskt och åländskt — uttal av t. ex. *fors*, *bort*. Vid *rd* och *rn* (samt *ri*) är skillnaden inte fullt så tydlig mellan normalt finlandssvenskt och rikssvenskt uttal (vi uttalar ju ofta t. ex. *ärlig* och *barn* utan *r* eller med knappt hörbart *r*). De rikssvenska ljudet är fråga om här har uppstått i relativt sen tid och har spritt sig till delar av Svenskfinland som har haft nära kontakt med Sverige. De är främmande t. ex. för uttalet i Nyland, och det är väl orsaken till att de inte blivit upptagna i allmänt språkbruk hos oss. De är förresten inte helt genomförda i Sverige — Sydsverige uttalar *r* i förbindelserna *rd*, *rs* osv, men det är ett skorrande *r*. De »tjockare» ljuden skiljer ju sig från vanliga *s*- och *t*-ljud och är inte så lätta att efterbilda, om man inte har dem i sin dialekt. Det är därför som man inte brukar kräva att exempelvis barn i finska läroverk skall uttala dem. (Däremot bör de nog läras att känna igen dem, tycker jag.)

2

Från Vasa kommer följande fråga: »Heter det inte *lackera* när det är fråga om användning av lack för t. ex. behandling av möbler, men *lacka* när man ska försegla ett konvolut med sigill?». — Det är alldeles klart att det skall heta *lacka* om konvolut, julklappspaket o. dyl., aldrig *lackera*. Däremot har faktiskt *lacka* kommit i bruk jämte *lackera* i fråga om »ytbehandling»; man kan höra uttrycket »lackade naglar». Det finns en tendens att bruka kortare ord i vissa fall, och *lacka* »ytbehandla med lack» är ett sådant. Å andra sidan är det nog synd att betydelseskilnaden mellan *lacka* och *lackera* suddas ut.

3

Samme frågare är intresserad av härledningen av det ord *skata* som finns i ortnamn, t. ex. *Skatudden* i Helsingfors och *Kalvholmskatan* i Oravais. — Det här dialektordet uttalas med kort *a* och betyder egentligen »långsmal udde», men också »långsträckt ågofigur». I äldre tider kunde *skata* användas om utmarksågor. Ordet betyder vidare »topp på träd och andra växter». Det utmärkande för ordet är att det används om någonting långsmalt. Fågelnamnet *skata* kommer av samma *skata* (eller — på vissa håll — *skate*) »stopp, spets». Fågeln har ju som bekant lång stjärt. Det allmänaste nordiska ordet för fågelns *skata* är annars det som vi har i österbottniska dialekters *skora*, det finns nämligen också, i lite skiftande former, i danska, norska och isländska. Det kan tilläggas att *Skatudden* i Helsingfors, såsom frågeställaren påpekar, kommer av *skata* »udde» (det torde vara den plats som egentligen kallades *Estnäs skatan*).

4

Vilken är den rätta betoningen av ordet *standard*? — Den ligger otvivelaktigt på första stavelsen *stand-*. Däremot uttalas ordet *standar* »slag av fana» med tonvikt på slutstavelsen *-ar*.

Det kan ju verka förbryllande att två så lika ord — som för övrigt har samma härledning — har olika uttal. *Standard* (i betydelsen »måttstock», »nivå» — levnadsstandard t. ex. —), som alltså har *stand-* betonet, kommer från engelskan och har kvar det engelska betoningssättet, medan fanbeteckningen är fransk till ursprunget; franska ord har regelrätt sista stavelsen betonet.

Till de andra frågor som jag har fått från Vasa återkommer jag inom kort.

Frågor kan som vanligt sändas till Vasabladets redaktion (märk kuvertet Språkvårdsspalten) eller direkt till mig, adress Knektygsgatan 3 C, Helsingfors 40. Med tack för hälsningarna
CARL-ERIC THORÅ